

POLONYA BASININDA ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYESİ (19 Mayıs 1919 - 1 Eylül 1939)

DR. ÖZTÜRK EMİROĞLU

XX. yüzyıl Türk siyasî, sosyal ve kültür hayatında 19 Mayıs 1919, şüphesiz çok önemli bir dönemin başlangıç tarihidir. Anadolu hareketinin lideri olacak Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışıyla başlayan bu dönem (1919-1938), "Atatürk Dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Döneme damgasını vuran lider olarak Atatürk, yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da isminden çok söz ettirmiştir.

19 Mayıs 1919'dan, Polonya'nın Almanlar tarafından bombardımana başlanması (1 Eylül 1939)'na kadar geçen 20 yıllık dönemde; Varşova'da yayımlanan *Kurjer Warszawski*¹ (Varşova Kuryesi), *Rzeczpospolita*² (Cumhuriyet) ve Krakov'da çıkan *Czas*³ (Zaman) adlı üç gazetede; bir veya iki paragraflık kısa haber yazıları hariç, Türkiye üzerine 420'den fazla makale, fıkra, gezi, anı ve haber-yorum tarzında yazılar çıkmıştır.

I. ve II. dünya savaşı arasındaki Polonya'nın önemli basın-yayın organları arasında bulunan ve her biri ayrı bir yüzyılda yayımlanmaya (18-19-20. yüzyıl) başlanmış bu üç gazetede, yukarıda belirttiğimiz tarihler arasında *Nowa Turcja*⁴ (Yeni Türkiye), *Rzeczpospolita Turecko* ve *Republiki Tureckiej* (Türkiye Cumhuriyeti), *Turcja Wspolczesna* (Çağdaş Türkiye), gibi başlıklar altında 72 yazı çıkmıştır. Sadece Atatürk ile ilgili 38; Türkiye-Polonya arasında siyasî, sosyal, kültürel ve ticarî ilişkiler üzerine 63; Lozan görüşmeleri ve antlaşması üzerine 62; Mudanya Ateşkes Antlaşması üzerine 5; Musul ve Kerkük sorunuyla ilgili olarak 13; saltanat ve halifeliğin kaldırılması hakkında 11; Türkiye, Almanya, Rusya, Yunanistan ve diğer devletlerle çeşitli alanlarda ilişkiler üzerine 115 ya-

1 İlk sayısı 3 Ocak 1761'de çıkmıştır. Haftada iki kez Çarşamba ve Cumartesi günleri yayımlanan bu gazete bugün de günlük olarak yayını sürdürmektedir. Varşova Üniversitesi Kütüphanesi mikro film Nu. 537.

2 Yayınına 15 Haziran 1920'de başlanan *Rzeczpospolita*, bugünkü Polonya basınının en saygın gazetelerinden biridir. Varşova Üniversitesi Kütüphanesi mikrofilm Nu. 3386.

3 3 Kasım 1848'de Krakov'da yayımlanmaya başlanan *Czas*, önce haftalık (Cuma günleri) daha sonra da günlük olarak yayımlanmıştır. Bugün değişik bölgelerde bu adla çok gazete çıkmaktadır. Varşova Üniversitesi Kütüphanesi mikrofilm Nu. 478.

4 "Nowa Turcja", *Rzeczpospolita*, S: 42, 12.02.1924, S. 4 / S: 51, 21.02.1924, S. 3 / S: 56, 26.02.1924, s. 3.

zı çıkmıştır. Wiczyslaw Jaroslowski'nin Türkiye ve Suriye'yi anlattığı, *Rzeczpospolita*'da tefrik edilen 38 sayılık gezi yazısında, 1926'lı yıllarda İstanbul, Ankara, Adana, Mersin gibi şehirlerimizin durumu hakkında ilginç bilgiler yer almaktadır⁵.

Atatürk'le ilgili olarak çıkan yazılarda hayatı ve yaptıkları anlatılmakta onun önemli devlet adamlarından biri olduğu vurgulanmaktadır.

Mustafa Kemal bugünkü Polonya Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Jozef Pilsudsky (1876-1935) ve Napolyon Bonaparte⁶ ile eş değerde bir komutan ve devlet adamı olarak değerlendirilir. Hastalık döneminde ve ölümü üzerine çıkan pek çok yazıda Türkiye'de ve dünyada sarsılmaz bir kariyeri olan lider olarak nitelendirilir⁷. Atatürk'ün ölümü üzerine Polonya Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda ve Dışişleri Bakanlığında bayraklar yarıya indirilir ve dönemin Dışişleri Bakanı Jozef Beck Türkiye Büyükelçiliğine giderek başsağlığı diler⁸.

Atatürk ve Türkiye ile ilgili yazılar arasında en ilginçlerinden birini burada nakletmeyi uygun görüyoruz. Fransa'da çıkan *Matin* adlı bir gazetenin haberine dayanarak 1928'de *Rzeczpospolita*'da şöyle bir haber çıkar: Arnavutluk'un kral seçmesi üzerine Türkiye'de de Atatürk'ün kral seçilmesini isteyenler olur. Hatta Halife olmasını bile teklif edenler vardır. Ama o bütün bunları reddederek sadece Cumhurbaşkanı olarak kalmak istediğini Türkiye Cumhuriyeti'nin de sonuza dek Cumhuriyetle yönetilmesi gerektiğini söyler. Bu yazı "Türkiye'de monarşi olmayacak" başlığıyla yayımlanır⁹.

Türk edebiyatı yönünden, incelediğimi dönemde, iki edebiyatçı üzerine yazı çıkmıştır. Ziya Gökalp'ın ölümü üzerine (1924) çıkan bir yazıda onun hayatı ve yaptıkları anlatılır. "Türk sosyolojisinin ve Türk milliyetçiliğinin kurucusu" olarak nitelendirilen Gökalp'ın 1924 Anayasasının hazırlanmasında da etkin rol oynadığı kaydedilmektedir. Amacının; "İslâmiyet'ten önceki Türk kültür hayatını

5 "Przez Drogi i Bedzdroza Turcji", *Rzeczpospolita*, S: 37, 04.02.1926, s. 9.

6 Wojciech Dabrowski, "Mustafa Kemal", *Rzeczpospolita*, S: 308, 20.11.1922, s. 1.

7 "Fantastyczna Kariera Kemala Pasza", *Czas*, S: 183, 06.07.1938, s. 5; "Gazi Mustafa Kemal Atatürk" *Kurjer Warszawski*, S: 310, 11.10.1938, s. 21-22.

8 *Kurjer Warszawski*, S: 309, 10.10.1938, s. 5.

9 "Monarchji w Turcji Nie Bedzie", *Rzeczpospolita*, S: 265, 14.09.1928, s. 3.

inceleyerek, eski dönemle yeni dönem arasında bir köprü kurup yeni neslin kullanabileceği değerleri ortaya koymak”¹⁰ olduğu vurgulanır. Yazının sonunda 1924’te Krakov’daki Jagiellon Üniversitesi Türkoloji Bölümünde Ziya Gökalp üzerine bir seminer çalışması yapıldığı da belirtilmektedir.

Polonya basınında hakkında yazı çıkan bir diğer edebiyatçımız ise Halide Edip Adıvar’dır. “Türk Kadın Şair Halide Edip Hanım” şeklindeki yanlış bir başlık altında Halide Edip Adıvar’ın hayatı, İstiklâl Savaşı yıllarındaki çalışmaları ve edebî kişiliği üzerinde durulur. Halide Edib’in eserleriyle ilgili olarak yapılan değerlendirmede; “Üçüncü romanı Yeni Turan, Türk milliyetçilerinin İncil’i oldu”¹¹ denilmektedir.

Atatürk dönemi Türkiye’si üzerine Polonya basınında çıkan yazıların % 80’i Paris ve Londra kaynaklıdır. Türkiye-Yunanistan üzerine çıkan yazıların % 90’ı ise Atina kaynaklıdır. Bu da Türk-Yunan ilişkilerinde Polonya basınıının tek taraflı baher verdiğini gösterir. Diğer yazıların Paris ve Londra mahreçli olması da İngiltere ve Fransa’nın o dönemde Türkiye’ye bakış açılarına göre bu yazıların kaleme alındığı ihtimalini göz önünde tutmak gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yazılar ve diğer tarihî gerçekler, o dönemde Polonya’nın İngiltere ve Fransa’ya yaklaşma politikası güttüğünü göstermektedir.

Polonya basınında Atatürk dönemi Türkiye’si üzerine çıkan yazıları hem Lehçe hem de Türkçe iki ayrı kitap olarak Polonyalı bir Türkologla beraber hazırlamaktayız. İncelediğimiz dönemde Türkiye ile ilgili olarak çıkan yazıların çoğu Tadevsz Kowalski ve İrena Pannenkowa tarafında kaleme alınmıştır.

Türkiye’nin ve Türk kültürünün yabancı devlet basın-yayın organlarında ve eserlerde nasıl ele alındığını bilmek, uluslar arası alanda bizimle ilgili pek çok problemin çözümünde mutlaka önemli katkı yapacaktır.

10 Tadevsz Kowalski, “Ziya Gökalp”, *Czas*, S: 259, 13.12.1924, s. 2.

11 “Poetka Turecka Hlide Edib Chanum, *Rzeczpospolita*, S: 279, 28.09.1928, s. 4.